

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap
p/a Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort

Uw bericht van	Uw kenmerk	Zaaknummer	Datum
		20250623184745	2 september 2025
Onderwerp	Bijlagen	Inlichtingen	
status archeologisch rijksmonument Werelderfgoed Schokland	4	mw. M.G. Marinelli, (0527) 63 32 56	

Geachte mevrouw Hermans,

UNESCO Werelderfgoed Schokland en omgeving is van unieke waarde. Een belangrijk onderdeel van de uitzonderlijk unieke waarde (Outstanding Universal Value) van het Werelderfgoed ligt in de bodem van Schokland verborgen: de archeologische resten. Deze resten verdienen de hoogst mogelijke bescherming binnen de Nederlandse wetgeving.

Werelderfgoed Schokland verdient archeologische bescherming

De afgelopen 20 jaar is onderzoek gedaan naar de locatie van de archeologische waarden binnen het Werelderfgoed (zie literatuurlijst), en ook naar de staat en omvang van de bestaande archeologische rijksmonumenten in het gebied. Als partners hebben we gezamenlijk wezenlijke stappen gezet voor duurzaam behoud en bescherming van de archeologie van Werelderfgoed Schokland. Onder andere door de aanleg van de hydrozone en de bescherming van het zuidelijk duingebied.

Ons advies: geef het de status 'archeologisch rijksmonument'

Namens gemeente Noordoostpolder, siteholder van Werelderfgoed Schokland en omgeving, en mede namens provincie Flevoland en Het Flevo-landschap, adviseren wij u om de status van archeologisch rijksmonument toe te kennen aan de kavels die archeologisch waardevol zijn, met als doel een duidelijk keurmerk mee te geven en het wettelijk en langdurig beschermen van de unieke universele waarde van dit Werelderfgoed. In de bijlagen hebben we daarvoor alle informatie bijeengebracht. Hiermee willen we beheer en behoud garanderen en een goede toekomst voor Werelderfgoed Schokland en omgeving bewerkstelligen.

Met vriendelijke groet,
het college van burgemeester en wethouders,
de secretaris, de burgemeester,

Provincie Flevoland
College van Gedeputeerde Staten

Stichting Het Flevo-landschap
Directeur, de heer P. Makkink

Bijlagen:

1. De status archeologisch rijksmonument voor Werelderfgoed Schokland en omgeving
2. Kaart met advies omvang archeologisch rijksmonument
3. Eerste aanzet verdere planologische bescherming in omgevingsplan
4. Literatuurlijst Werelderfgoed Schokland en omgeving (documenten verzonden naar Rijk op 27 januari 2025)

Bijlage 1 De status archeologisch rijksmonument voor Werelderfgoed Schokland

Naam: Gemeente Noordoostpolder
Straat: Harmen Visserplein
Huisnummer: 1
Postcode: 8392 BW
Plaats: Emmeloord
Email: m.marinelli@noordoostpolder.nl

Gegevens object

Adres/locatie	Werelderfgoed Schokland en omgeving
Plaats	Schokland, Ens en Nagele
Gemeente	Noordoostpolder
Functie	Natuur, agrarisch, cultuurhistorisch element
Bouwdatum, periode of aanlegdatum	Mesolithicum tot en met Nieuwe Tijd
Kadastrale gegevens	Zie via mail aangeleverde kaart met kadastrale gegevens en kaartbijlage 2
Korte beschrijving van het object	Werelderfgoed met ca. 160 archeologische vindplaatsen

Toelichting op het waarom van onze vraag

Binnen Werelderfgoed Schokland liggen ongeveer 160 archeologische vindplaatsen. Alleen de terpen binnen het Werelderfgoed hebben de status archeologisch rijksmonument en de steentijdvindplaats P14. Het gaat hierbij om:

- Rijksmonumentnummer 340995 P14;
- Rijksmonumentnummer 46030 Zuidpunt op Schokland;
- Rijksmonumentnummer 46031 De Zuidert op Schokland;
- Rijksmonumentnummer 46032 Middelbuurt op Schokland;
- Rijksmonumentnummer 46033 Oud Emmeloord op Schokland.

De kavels J125/J126 en E170/E171 zijn aangewezen als terreinen van hoge archeologische waarde.

Door onderzoek in de afgelopen jaren is geconstateerd dat de begrenzing van deze monumenten niet de lading dekt. Belangrijke waarden vallen er net buiten en worden daarmee onvoldoende planologisch beschermd (zie hier voor het historisch onderzoek van de Groenwacht en van Veenenbos en Bosch uit 2024). Daarnaast liggen veel archeologische waarden buiten de terpen, vooral in de omringende hydrologische zone (Het Schokkerveld), het zuidelijk rivierduingebied (waar Nieuwe Natuur Schokland wordt gerealiseerd) en langs het noordelijk rivierduingebied. Aan de westzijde van het eiland liggen nog niet verder onderzochte middeleeuwse resten.

UNESCO vraagt om de hoogst mogelijk bescherming binnen de Nederlandse wetgeving en dat is nu niet het geval. Het Werelderfgoed wordt vanaf 1 januari 2026 opgenomen in het Besluit kwaliteit leefomgeving. Daarmee wordt wettelijk vastgelegd dat de kernkwaliteiten van het Werelderfgoed beschermd moeten worden bij ruimtelijke ontwikkelingen. Dit wordt vervolgens uitgewerkt in de provinciale omgevingsverordening en het gemeentelijk omgevingsplan. Voor alles wat bovengronds is, is dat voldoende, en daarnaast hebben de gebouwen op het eiland al de status gebouwd rijksmonument. Voor archeologische waarden is echter de Erfgoedwet, en de status archeologisch rijksmonument, de beste, en juridisch gezien de hoogste bescherming. Daarbij is er ook meer mogelijk in de bescherming van deze waarden.

In 2013 heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed kavels aangewezen die planologische bescherming nodig hebben in relatie tot archeologische waarden in de bodem. De afgelopen 10 jaar is er meer archeologisch onderzoek gedaan en zijn alle kavels onderzocht door middel van een verkennend booronderzoek (zie literatuurlijst, vooral de RAAP rapporten). Daarbij hebben we ook een goed beeld gekregen van welke kavels ook op de lange termijn goed te beschermen zijn. Vooral autonome bodemdaling is daarbij een factor.

De kavels die wij de status archeologisch rijksmonument willen geven zijn op het kaartje in bijlage 2 aangegeven. Voor de overige kavels is het beschermingsregime nog nader uit te werken binnen het omgevingsplan en de provinciale verordening. Een suggestie daartoe staat in bijlage 3 opgenomen.

Er zijn 4 soorten kavels te onderscheiden:

- huiskavels;
- kavels met zeer geringe kans op archeologische waarden;
- kavels met grote kans op archeologische waarden die we op termijn niet kunnen behouden;
- kavels met grote kans op archeologische waarden die we goed kunnen beschermen.

Huiskavels

Alleen aan de noordzijde, langs de Vliegtuigweg, liggen huiskavels op een rivierduin. Daar kunnen archeologische resten voorkomen. Op termijn kunnen we deze waarden niet beschermen vanwege de bodemdaling. Op dit moment geldt een beschermingsregime WA-1 binnen het gemeentelijk archeologisch beleid. Dit betekent dat er altijd archeologisch onderzoek wordt gedaan bij planvorming.

Wij stellen voor om bij de huiskavels aan de Vliegtuigweg de categorie WA-3 te gaan hanteren (zie kaartbijlage). Dit betekent dat bij ingrepen van meer dan 500 m² en dieper dan 50 cm archeologisch onderzoek moet worden gedaan. Als er archeologische resten worden aangetroffen, zal het advies richting behoud ex-situ gaan.

Alle overige huiskavels hebben een zeer geringe kans op het aantreffen van archeologische waarden. Voor deze kavels stellen wij voor het beschermingsregime voor archeologie te verlagen naar WA-6 of WA-8. Dit betekent dat bij ingrepen van meer dan 5.000 m² en dieper dan 50 cm archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd (zie kaartbijlage).

Voor de bovengrondse kernkwaliteiten geldt nog altijd volledige bescherming.

Kavels met geringe kans op archeologische waarden

Er zijn in de afgelopen 20 jaar door onderzoek ook duidelijk kavels aangetroffen waar een geringe tot zeer geringe kans op archeologische waarden in de bodem aanwezig is. Deze kavels zijn in 2013 door middel van een aanpassing in de planologische bescherming, zowel via de ontgrondingsverordening als via de omgevingsvergunning, vrijgegeven voor bodembewerking tot een diepte van 100 cm -mv en met een oppervlakte tot aan 10.000 m². Dit is een beschermingsregime WA-8 binnen het gemeentelijk beleid. Ook voor de huiskavels die hierbinnen vallen is WA-8 het advies.

Voor de bovengrondse kernkwaliteiten geldt nog altijd volledige bescherming.

Kavels met grote kans op archeologische waarden die we op termijn niet kunnen behouden

Aan de noordzijde, het gebied tussen het eiland, de Oud Emmeloorderweg en de Vliegtuigweg, ligt een rivierduin in de ondergrond. Daar liggen met zekerheid archeologische vindplaatsen. De kavels J125/J126 zijn daar een voorbeeld van. Op termijn kunnen we deze waarden niet beschermen vanwege de bodemdaling en technische beperking qua bodemopbouw. Op dit moment geldt een beschermingsregime WA-1 binnen het gemeentelijk archeologisch beleid. Dit betekent dat er altijd archeologisch onderzoek wordt gedaan bij planvorming.

We adviseren om hier het beschermingsregime WA-3 te gaan hanteren. Dit betekent dat bij ingrepen van meer dan 500 m² en dieper dan 50 cm archeologisch onderzoek moet worden gedaan. Dit sluit aan bij normaal agrarisch gebruik. Als er archeologische resten worden aangetroffen, zal het advies richting behoud ex-situ gaan.

Voor de bovengrondse kernkwaliteiten geldt nog altijd volledige bescherming.

Kavels met grote kans op archeologische waarden die we goed kunnen beschermen

Op het voormalige eiland, langs de randen van het eiland en aan de zuidzijde liggen vele archeologische vindplaatsen. Deze liggen grotendeels goed beschermd (in de hydrozone) of worden binnenkort beter beschermd (aan de zuidzijde in het plan Nieuwe Natuur). Een deel betreft echter resten die nu niet optimaal beschermd zijn. Dan hebben we het over nog niet eerder herkende delen die bij de terpen horen en bij de inrichting van het eiland Schokland. Deze resten liggen over het eiland verspreid. En over archeologische waarden op aangrenzende kavels.

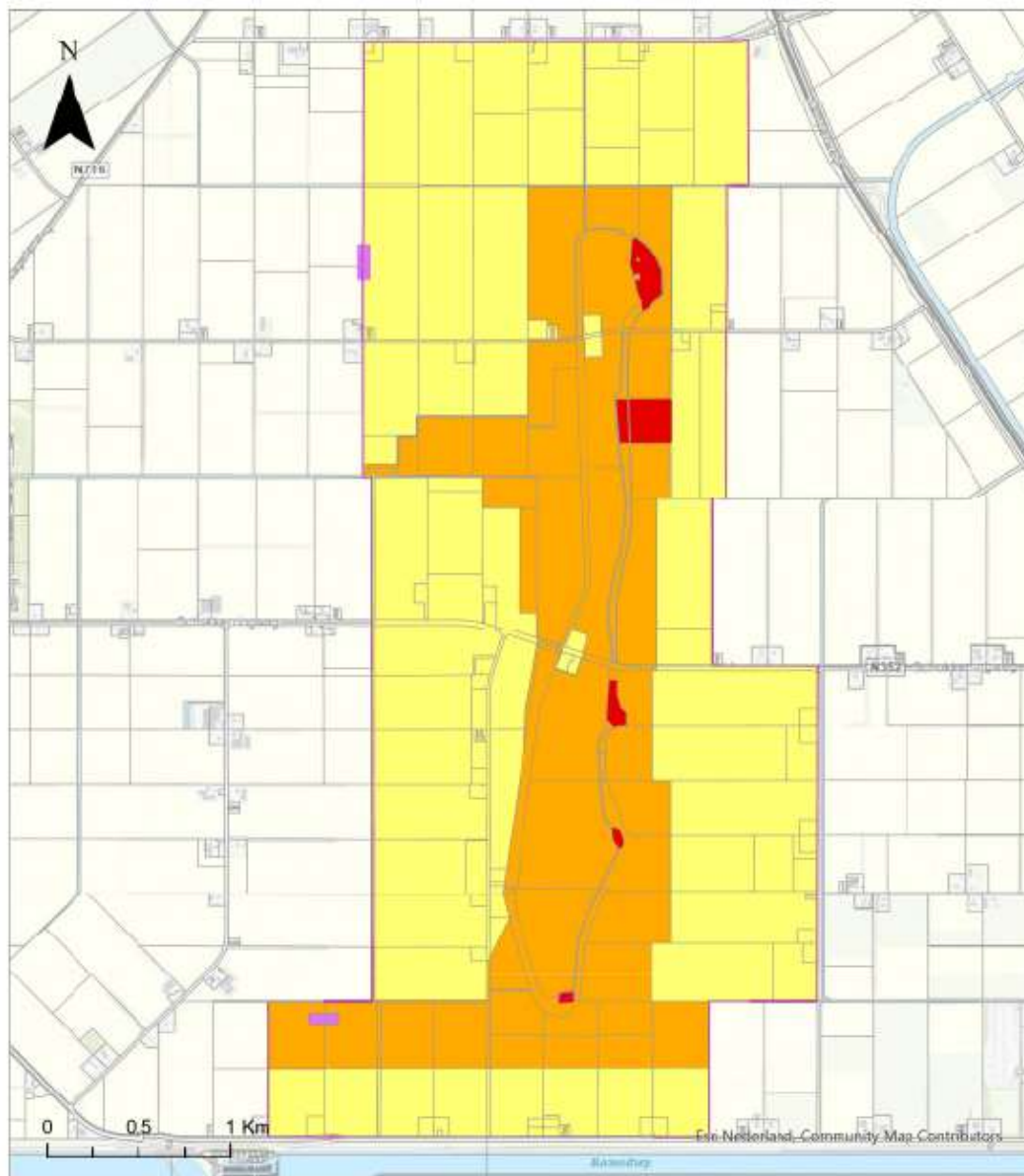
Ons advies

Ons voorstel is deze laatste categorie aan te wijzen als archeologisch rijksmonument en op die wijze een goed bescherming te garanderen. Daarbij kunnen de waarden als uitgangspunt dienen en voldoen we ook aan de zorgplicht zoals benoemd in BAL artikel 14, lid 7.

De bestaande afzonderlijke archeologische rijksmonumenten binnen het Werelderfgoedgebied kunnen dan opgenomen worden in het nieuwe archeologische rijksmonument.

De verdere planologische uitwerking van de overige delen vindt plaats in het Omgevingsplan. Vanuit het Managementplan Werelderfgoed Schokland en omgeving streven we samen naar een realistisch beschermingsregime.

Bijlage 2 Kaart met advies omvang archeologisch rijksmonument

Advies planologische bescherming

legenda voor de gemeentelijke archeologische beleidsadvieskaart

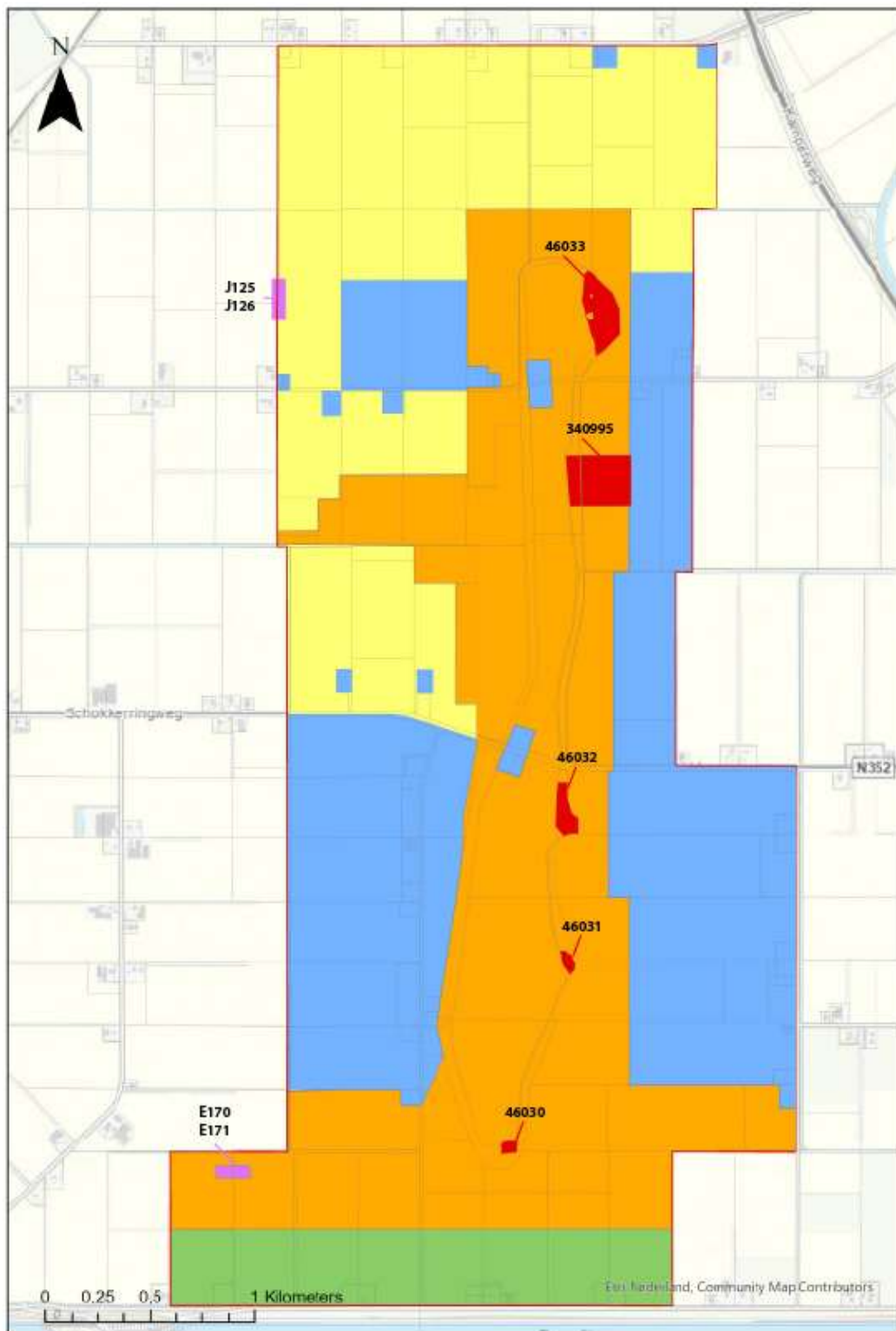
Beleidscategorieën

- WA-1 advies: ter bespreking archeologisch rijksmonument
- WA-1 (archeologisch Rijksmonument)
- Nog nader uit te werken beschermingsregime binnen omgevingsplan

Overig

- Werelderfgoed Schokland en omgeving

Bijlage 3 Eerste aanzet verdere planologische bescherming in omgevingsplan

Advies planologische bescherming

legenda voor de gemeentelijke archeologische beleidsadvieskaart

Beleidscategorieën

- WA-1 ter bespreking omgevingsplan of status archeologisch rijksmonument
- WA-1 (archeologisch Rijksmonument)
- WA-3
- WA-6
- WA-8

Overig

- Werelderfgoed Schokland en omgeving

Beleidsadvies per beleidscategorie

beleidscategorie	vrijstellingsgrens	
	omvang tot	diepte tot
WA-1	0 m ²	0 cm
WA-2	100 m ²	30 cm (50 cm)
WA-3	500 m ²	30 cm (50 cm)
WA-4	500 m ²	50 cm
WA-5	2.500 m ²	50 cm
WA-6	5.000 m ²	50 cm
WA-7	10.000 m ²	50 cm
WA-8	10.000 m ²	100 cm

Bijlage 4 Literatuurlijst

Overzicht relevante wet- en regelgeving voor Werelderfgoed Schokland en omgeving

Rijk

Erfgoedwet 2016 (deels opgenomen in de Omgevingswet)

Woningwet 2022 (deels opgenomen in de Omgevingswet)

Omgevingswet 2024

Besluit kwaliteit leefomgeving (januari 2026)

Provincie

Landschapsverordening 2008

Omgevingsplan 2023

Ontgrondingenverordening 2023

Gemeente

Peilbesluit Schokland en omgeving 2002

Peilbesluit Schokland Noord 2003

Landschapvisie 2012

Erfgoedbeleid 2013

Archeologiebeleid 2017

Beleidsregel uiterlijk bouwwerken 2023

Omgevingsvisie 2024

Omgevingsplan 2024 (nog te verwerken Bestemmingsplan Landelijk Gebied, 2004)

Verordening Fysieke Leefomgeving 2024 (inclusief erfgoedverordening)

Publicaties en onderzoeken Werelderfgoed Schokland

Acacia Water, 2014. Verkennende berekeningen effecten peilopzet nieuwe natuur Schokland Zuid.

Acacia Water en Waterschap Zuiderzeeland, 2015. Effecten van peilaanpassingen rivierduin op omgeving – input businesscase PNN Schokland.

Acacia Water, 2016. Hydrologische aspecten Businesscase Plan Nieuwe Natuur Schokland.

Acacia Water, 2022. Vernattingsonderzoek Noordwest Schokland. Een analyse van meetresultaten naar natte omstandigheden rondom Schokland.

Aequator Groen & Ruimte bv, 2017. Behoud van aardkundige en archeologische waarden rond Schokland. Praktijk pilot bodemdiensten. Zwolle.

Anonymus, 1991. Laat-Neolithisch graf bij Schokland. *Bulletin van de (Koninklijke) Nederlandse Oudheidkundige Bond* 90.

Anscher, T.J. ten, 1990. Archeologisch onderzoek in de Noordoostpolder: graven op een monument.

Anscher, T.J. ten, & E.F. Gehasse, 1991. Archeologisch onderzoek op kavel P14. In: Hogestijn, J.W.H. (ed) Archeologische kroniek van Flevoland. in: *Cultuur Historisch Jaarboek voor Flevoland; En het land was niet langer woest en ledig*.

Anscher, T.J. ten & E.F. Gehasse, 1993. Neolithische en Vroege Bronstijd-bewoning langs de benedenloop van de Overijsselse Vecht (p.25-44). in: Bloemers, J.H.F. e.a. (red.). *Voeten in de aarde. Een kennismaking met de moderne Nederlandse archeologie*.

Anscher, T.J. ten, & E.F. Gehasse & J.A. Bakker, 1993. A pre-megalithic TRB and late Swifterbant complex at P14-Schokland, gemeente Noordoostpolder, The Netherlands. in: P.J. Pavuk (ed.) *Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Bratislava 1-7 September 1991.

Anscher, T. ten, E. Gehasse, 2015. Neolithische en Vroege Bronstijd bewoning langs de benedenloop van de Overijsselse Vecht.

Anscher, T.J. ten, 2001. Huisplattegronden uit de late Swifterbantcultuur op P14 (gem. Noordoostpolder). *Archeologie 10*.

Anscher, T.J. ten, 2013. Bureaustudie ten behoeve van de instandhouding van de archeologische waarden in het werelderfgoedgebied Schokland, kavels E170/E171, gemeente Noordoostpolder. *RAAP-rapport 2713*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Anscher, T.J. ten, 2014. Bureaustudie ten behoeve van de planologische bescherming van de archeologische waarden in het Werelderfgoedgebied Schokland, tussen Oud Emmeloorderweg en Vliegtuigweg, gemeente Noordoostpolder. *RAAP-rapport 2847*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Anscher, T. ten, 2015. Leven met de Vecht: Schokland-P14 en de Noordoostpolder in het neolithicum en de bronstijd. Dissertatie Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.

Anscher, T.J. ten, 2021. Kavel E170 in UNESCO Werelderfgoedgebied Schokland: hoe verder? Een plan van aanpak. *RAAP-rapport 2713*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

AWN Flevoland, 2007. Booronderzoek Noordoostpolder, kavel E170. AWN afdeling 21, *rapport 2007-4*.

AWN Flevoland, 2012. Veldverkenning kavel E170 en E171. AWN afdeling 21, *verslag 10 maart 2012*.

AWN Flevoland, 2012. Vindplaats Schokkerhaven. AWN afdeling 21, *verslag mei 2012*.

Bakker, J.A. & J.W.H. Hogestijn, 1984. Opgraven bij Schokland, de voetsporen van voorouders uit de steentijd. in: *Jaarverslag IPP*.

Bakker, J.A. & J.W.H. Hogestijn, 1987. Opgraven bij Schokland (Noordoostpolder). *Westerheem 36*.

Beek, M., 2019. Ruimtelijke onderbouwing Oud Emmeloorderweg 16, Nagele. Roobeek Advies, Emmen.

Bell Hullenaar, 2005. Evaluatie hydrologische zone Schokland, voortgangsrapportage. Ecohydrologisch adviesbureau Bell Hullenaar.

Boer, G. de, 2012. Kabeltracé Emmeloord-Ens, Gemeente Noordoostpolder, Archeologisch vooronderzoek en inventariserend veldonderzoek (karterende fase). *RAAP-rapport 2489*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Boer, G. de, 2014. Zuidelijk rivierduincomplex Schokland, Gemeente Noordoostpolder. Een geoarcheologisch booronderzoek in het werelderfgoedgebied Schokland in het kader van de bescherming van archeologische waarden. *RAAP-rapport 2882*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Boer, G.H. de, 2015. Noordelijk rivierduincomplex en de Vechtloop binnen het werelderfgoedgebied Schokland, gemeente Noordoostpolder; een geoarcheologisch booronderzoek (verkennende fase). *RAAP-rapport 2988*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Boer, G.H. de, 2016. Zanddieptekaart zuidelijk rivierduincomplex Schokland (Redeweg-Sluitgatweg), Gemeente Noordoostpolder. Een verkennend booronderzoek als input voor een geohydrologisch model. *RAAP-rapport 3002*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Bongers, J.M.G., 2009 Schokland, Palentocht. Een inventariserend archeologisch veldonderzoek. Karterende fase. *Steekproefrapport 2009-07/02*. De Steekproef, Zuidhorn.

Bouwmeester, Frank & Demelza Breidenbach, Willemijn Homan, Hedwig Nutma & Marco Zwigelaar, 2012. Schokland. Onderzoek naar de tevredenheid van de bezoekers. Stenden University, Lumius B.V., Leeuwarden.

Brede Werkgroep Schokland en omgeving, 1993. Schokland en omgeving. Emmeloord.

Briels, I.R.P.M., 2005. Bosrandenproject (westzijde) Schokland, gemeente Noordoostpolder; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek. *RAAP-rapport 1229*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Craane, M.L., 2015 en 2017 (update). Archeologisch bureauonderzoek tbv de opwaardering 380 kV tracé Lelystad-Ens; locatie in de gemeente Noordoostpolder. *Antea Group Archeologie 2014/131*. Antea, Heerenveen.

Craane, M.L., I.S.J. Beckers en R. Fens, 2017. Inventariserend veldonderzoek door middel van boringen 380 kV verbinding Lelystad-Ens, gemeente Noordoostpolder. *Antea Group Archeologie 2015/45*. Antea, Heerenveen.

Deltares, 2017. Review hydrologisch zone Schokland.

Deltares, 2016. Toekomstig grondgebruik Noord-West Schokland.

Deltares, 2023. Bodemdalingsprognose Flevoland.

Dienst Landelijk Gebied, 2012. Naar een duurzaam behoud van Schokland. Zwolle.

Dienst Landelijk Gebied, 2014. De landbouw in de omgeving Tollebeek-Nagele-Schokland.

Dierendonck, R.M. & J.W.H. Hogestijn, 1994. Schokland and Surroundings. Symbol of the Dutch Battle against Water. *Submission for Nomination to the World Heritage List by the State of the Netherlands*.

Doesburg, J. van & G.V. Mauro, 2007. Onderzoek en archeologische begeleiding op en rondom Schokland. *Rapportage Archeologische Monumentenzorg 142*. Rijksdienst voor de Archeologische Monumentenzorg, Amersfoort.

Doesburg, J. van en G. Mauro, 2007. Onderzoek en archeologische begeleiding op en rondom Schokland: een kleinschalig onderzoek aan het Enserkerkje en archeologische begeleiding van de herstelwerkzaamheden aan de kerkresten, de waterput op de Zuidert en de aanleg van de hydrologische zone. In: Huisman et.al., 2008, *RAM 142*, Rijksdienst voor de Archeologische Monumentenzorg, Amersfoort.

Ecologisch adviesbureau Van Tweel, 2017. Rietkartering Schokland. Zwolle.

Erfgoedbeheer, 2014. Monitoringsrapport Zuidert Schokland. *Monitoringsrapport 1418*.

ERM Nederland B.V., 1998. Projectgroep Schokland. Nieuw Schokland: Plan van Aanpak. Utrecht.

Essen, E. van & E. Gebben, I. Kraak, 2006. Landschapsonwikkelingsplan Schokland en zijn omgeving. DLV Groen & Ruimte, Dronten.

Exaltus, R.P. 1990. Weerstandsonderzoek Middelbuurt Schokland. *RAAP Notitie 25*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Exaltus, R.P. 1999. Monitoring Schokland, Gemeente Noordoostpolder; een bodemmicromorfologisch onderzoek. *RAAP Verslag 1999-2566*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Exaltus, R.P. 2001. Monitoring Schokland, Gemeente Noordoostpolder; een bodemmicromorfologisch onderzoek (tweede bemonsteringsronde). *RAAP Notitie 185*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

- Exaltus, R., 2017. Schokland, Schokkerringweg 12. Een inventariserend archeologisch veldonderzoek. *Steekproef-rapport 2017-05/10*, Zuidhorn.
- Exaltus, R., 2019. Schokland, Vliegtuigtocht. Een archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek IVO-O. *Steekproef-rapport 2019-03/03*, Zuidhorn.
- Fens, R. en P.C. Teekens, 2019. Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen. Opwaardering 380 kV verbinding Lelystad-Ens, gemeente Noordoostpolder (mastnummers 179 t/m 206). *Antea Group Archeologie 2019/6*. Antea, Heerenveen.
- Froe, de, A. 1940. De opgravingen op het eiland Schokland in den zomer van 1940. *Kamper Almanak* 41.
- Gaauw, P.G. van der, 1988. Verslag van een onderzoek naar de restanten van twee Middeleeuwse terpen in de Noordoostpolder. *RAAP Rapport* (zonder nummer). RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Gaauw, P.G. van der, 1990a. Booronderzoek Terpen Schokland. *RAAP Notitie* 24. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Gaauw, P.G. van der, 1990b. Weerstandsonderzoek Middelbuurt - Schokland. *RAAP Notitie* 25. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Gehasse, E.F. 1992. The response of man to environmental changes at P14 (Noordoostpolder, The Netherlands) during the Neolithic and Early Bronze Age. *Archeozoologia* 5(1).
- Gehasse, E.F., 1995. Ecologisch-archeologisch onderzoek van het Neolithicum en de Vroege Bronstijd in de Noordoostpolder met de nadruk op P14 gevolgd door een overzicht van de bewoningsgeschiedenis en de bestaanseconomie binnen de Holocene delta. Amsterdam University, Amsterdam.
- Gemeente Noordoostpolder en Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2019. De fysieke staat van Werelderfgoed Schokland en omgeving, Nederland. Emmeloord/Amersfoort.
- Geurts, A.J. 1993. Het Schokker verleden in beeld; een kritisch tweeluik. In: *Cultureel Historisch Jaarboek voor Flevoland; Drooggelegd land-blootgelegd verleden*.
- Geurts, A.J., 2005. Schokland. De historie van een weerbarstig eiland. Nieuwland Erfgoed Centrum, Lelystad.
- Gordijn, W. & W. Kreukniet & J. Aijnders, 1991. Middeleeuwse terpen bij Schokland. *Westerheem* 40.
- Gotjé, W., 1993. De holocene laagveenontwikkeling in de randzone van de Nederlandse kustvlakte (Noordoostpolder). Proefschrift Vrije Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- Gotjé, W. & T. Wendt, 2005. *Hydrogeologisch onderzoek Schokland*. Grontmij, Houten.
- Gotjé, W., 2010. Wegen naar een duurzaam behoud van het archeologisch bodemarchief in Unesco Werelderfgoed Schokland. Gotjé Environmental Consultancy, Amsterdam.
- Gotjé, W., M. Kramer, F. Wit en P. Schippers, 2010. Bodemkartering Schokland. Analyse bodemkundige situatie en consequenties voor behoud van bodemarchief en agrarisch gebruik. Grontmij, Houten.
- Groenbeheer, 2023. Historische verkenning tijdslagen woonterpen Schokland. Dronten
- Groenbeheer, 2023. Kaarten en conclusies historische verkenning Schokland. Dronten
- Groenbeheer, 2023. Overzicht tijdsbeelden Schokland. Dronten

Groenbeheer, 2023. Historische verkenning knelpunten beheer archeologische monumenten Schokland. Dronten

Groenbeheer, 2023. Historische verkenning zuidpunt van Ens. Dronten

Grontmij Nederland, 2005. Hydrogeologisch onderzoek Schokland.

Hagers, J.K.A. & J.W.H. Hogestijn, 1999. The Dutch symbol of the battle against water: 'Schokland and surroundings' in: Droste, B. von & M. Rössler & S. Titchen, *Linking nature and culture: Report of the global strategy natural and cultural heritage expert meeting 25 to 29 March 1998, Amsterdam, the Netherlands*. Parijs.

Heeringen, R.M. van & G.V. Mauro & A. Smit, 2004. A pilot study on the monitoring of the physical quality of three archaeological sites at the UNESCO WH site Schokland. *Nederlandse Archeologische Rapporten* 26. Rijksdienst voor de Archeologische Monumentenzorg, Amersfoort.

Heide, G.D. van der, 1950. Voorlopig opgravingsrapport: proefopgraving terp Zuidert, Schokland. *ROB-Rapport 16c*, Amersfoort.

Heide, G.D. van der, 1951. Verslag van de werkzaamheden van het oudheidkundig bodemonderzoek in het Zuiderzeegebied over het jaar 1951. *Jaarverslag van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*.

Heide, G.D. van der, 1952. Oudheidkundige werkzaamheden in het Zuiderzeegebied. *Jaarverslag van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*.

Heide, G.D. van der, 1955a. Aspecten van het archeologisch onderzoek in het Zuiderzeegebied. *Van zee tot land*, nr 13.

Heide, G.D. van der, 1955b. Schokland. Verslagen en Mededelingen van de Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis.

Heide, G.D. van der, 1956. Resten van Middeleeuwse bewoning ten oosten van het voormalig eiland Schokland, Zuiderzeegebied. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 7.

Heide, G.D. van der, 1959. De laatste jaren van een eiland. *Kamper Almanak* 1958-1959.

Heide, G.D. van der, 1965a. *Schokland, vroeger en nu*.

Heide, G.D. van der, 1965b. Enkele aantekeningen betreffende de prehistorische bewoning op het oostenlijk deel van het Zuiderzeegebied. *Kamper Almanak* 1965/1966.

Heide, G.D. van der & A.J. Wiggers, 1954. Enkele resultaten van het geologisch en archeologisch onderzoek betreffende het eiland Schokland en zijn naaste omgeving. In: *Langs gewonnen velden (facetten van Smedings werk)*. Wageningen.

Heul, J.S. van der, 2021. Liander NuLelie Deel B: Emmeloord, Nagele, Ens en Luttelgeest. Een archeologisch bureauonderzoek. *Steekproefrapport 2021/08/05B*. De Steekproef, Zuidhorn.

Hezel, G. van, A. Pol, 2008. Leven met water. Schokland en omgeving. Stichting Matrijs, Utrecht.

Hogestijn, J.W.H. 1983. *Archeologische en landbouwkundige belangen op kavel P14 (NOP); conflicten daartussen*.

Hogestijn, J.W.H. 1986. *Een inventarisatie van prehistorische vondsten in Flevoland: een voorlopige interpretatie*. (IPP scriptie).

Hogestijn, J.W.H. 1987a. Opgravingen bij Schokland: een eerste evaluatie. In: Verslag van de graafwerken op Schokland-Noordoostpolder van 1 tot 22 augustus 1987; *AWN-verslag* 1987.

- Hogestijn, J.W.H. 1988a. Note on the (pre-)historic occupation history of oostelijk Flevoland and the Noordoostpolder. *International Symposium on Theoretical and Applied Aspects of Coastal and Shelf Evolution*. Amsterdam.
- Hogestijn, J.W.H. 1989. *Verslagen van provinciaal archeologen*. Jaarverslag van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.
- Hogestijn, J.W.H. 1990a. From Swifterbant to TRB in the IJssel-Vecht Basin - some suggestions. in: D.Jankwska (ed.). *Die Trichterbecherkultur; Neue Forschungen und Hypothesen*. Poznan.
- Hogestijn, J.W.H. 1991b. Archeologische kroniek van Flevoland. Archeologisch onderzoek op kavel P14. in: Huizinga N. (ed.) *Cultuur Historisch Jaarboek voor Flevoland; En het land was niet langer woest en ledig*.
- Hogestijn, J.W.H. 1992b. Schokland in de late Middeleeuwen. In: *Cultureel Historisch Jaarboek voor Flevoland 2*, 95-112; *Schokland revisited*.
- Holl, J., 2021. Verkennend booronderzoek Schokkerringweg te Schokland. *Rapportnummer 15921.001*, Econsultancy, Zwolle.
- Hoof, B. van & P. van der Kroft, 2019. Werelderfgoed Schokland, noordelijk rivierduincomplex en de Vechtloop; archeologisch vooronderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennend booronderzoek). *RAAP-rapport 4092*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Huisman, D.J. & G. Mauro, 2013. Schokland UNESCO World Heritage site 3rd monitoring round. *RAM 207*. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Amersfoort
- Huisman, H., A. Müller, B. van Os en H. Peeters, 2008. Een kleinschalig onderzoek naar de fysieke gaafheid en conserveringstoestand van de vindplaatsen Schokkerhaven-E170 en Schokland-J125 (prov. Flevoland) in het kader van het beheersplan Schokland (UNESCO World Heritage Site). *BRAM-rapport 11*. ROB, Amersfoort.
- Huizer, J en R.A.C. Kroes, 2024. Plangebied 380kV hoogspanningsverbinding traject gebied Noord te Swifterbant, Ketelmeer, Nagele, Schokland en Ens, gemeente Dronten en Noordoostpolder. Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek. *RAAP-rapport 7435*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Leiden.
- Hund, K. 2001. *Nieuw Schokland: Inrichtingsplan hydrologische zone*. Amsterdam.
- Jans, M.M.E. 2000. Histologische kwaliteitsbepaling archeologisch botmateriaal Schokland. Amersfoort.
- Jans, M.M.E. 2001. Waardering botmateriaal Schokland tweede ronde. Amersfoort.
- Jansma, M.J. 1990. Diatoms from a Neolithic Excavation on the Former Island of Schokland, IJsselmeerpolders, the Netherlands. *Diatom Research* 5.
- Kees Hund T&L Architect, 2000. Inrichtingsplan hydrologisch zone.
- Kerkhoven, A.A., 2014. Nagelertocht, kavel E128 Schokland, gemeente Noordoostpolder. Een archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek, verkennende fase. *Transect-rapport 482*. Transect, Nieuwegein.
- Keulen, F. van, 2023. Archeologisch onderzoek 10kV en 20kV verbindingen te Emmeloord, Nagele en Ens, gemeente Noordoostpolder. Inventariserend veldonderzoek door middel van boringen. SWECO archeologische rapporten 2654. SWECO, De Bilt.
- Kroes, R., 2009. Inventarisatie archeologische kennis ParK UNESCO-monument. *RAAP-rapport 1907*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

- Kruidhof, C.N. 2003. Schokland, CMA-terreinen 20F-002; 21A-002 en 21A-005. *RAAP-rapport 877*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Lanen, R.J. van, R. van Beek & M.C. Kosian, 2022. A different view on (world) heritage. The need for multi-perspective data analyses in historical landscape studies: the example of Schokland (NL). *Elsevier Journal of Cultural Heritage* 53, pp 190-205.
- Lanting, J.N. & J. van der Plicht, 1996. Wat hebben Floris V, skelet Swifterbant S2 en visotter gemeen? *Palaeohistoria* 37-38.
- Lenselink, G., 2001. De ontwikkelingsgeschiedenis van het IJsselmeergebied. *Natura* 5.
- LTO-Noord, 2006. Functionele Agrobiodiversiteit in de provincie Flevoland (activiteiten in de drie SGB-gebieden). Drachten.
- Luijten, H. 1987. Palaeobotanische analyse van enkele vroeg-neolithische afvallagen van Zuiderbuurt I (Noordoostpolder). (IPP-materiaalscriptie).
- Mauro, G., 2014. Argumentatie Peiladvies Zuidelijk Rivierduingebied. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.
- Meurs, E. 1967. Opgraving te Schokland, in: *Fibula*.
- Molenaar, S. 2000. Hydrologische Bufferzone Schokland, gemeente Noordoostpolder; archeologisch onderzoek modulen A en D. *RAAP-rapport 625*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Oosterhoff, C., 2010. Kiezen voor Schokland: de verschillende varianten voor behoud van het archeologisch erfgoed op Schokland vergeleken. Dienst Landelijke Gebied, Zwolle.
- Oude Rengerink, H.O.R., 2018. Archeologische begeleiding Glasvezel Schokland, Middelbuurt en Oude Emmeloord, gemeente Noordoostpolder. *Laagland Archeologie Rapport 135*. Laagland Archeologie, Ootmarsum.
- Popta, Y., 2015. Het maritieme cultuurlandschap van Schokland. In: *Paleo-aktueel, volume 26*, 2015-12, p.133-139.
- Popta, Y. en G. Aalbersberg, 2016. Terpen in de Noordoostpolder. Artikel in Honderd jaar archeologisch onderzoek in terpen en wierden, *Jaarverslagen van de Vereniging voor Terpenonderzoek* 98.
- Provincie Flevoland, 2004. Gebiedsdocument Schokland en zijn omgeving. Met bestuurlijke afspraken 2004-2006. Lelystad.
- Provincie Flevoland/Archeoplan, 1990. Land-water-land, masterplan archeologische en historische route Flevoland. Lelystad.
- Raemaekers, D.C.M. 2005. An outline of late Swifterbant pottery in the Noordoostpolder. *Palaeohistoria* 45/46.
- Raemaekers, D.C.M. e.a., 2010. Schokkerhaven-E170. Vondsten AWN veldverkenningen 2002-2009 dn ROB-opgraving 1988. *Grondsporen* 9, Rijksuniversiteit Groningen.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 1994. Schokland en omstreken. Symbool van de Nederlandse strijd tegen het water. Voordracht voor plaatsing op de Werelderfgoedlijst door de Staat der Nederland. Amersfoort. (Schokland and surroundings. Symbol of the Dutch Battle against water. Submission for nomination to the World Heritage List by the Stat of the Netherlands).
- Rijksdienst voor de Archeologische Monumentenzorg, 2005. Beknopte rapportage archeologische monumentenzorg (BRAM) E170. Amersfoort.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2008. Behoudstrategie Vindplaats E170. Amersfoort.

- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2013. Beschermd dorpsgezicht Schokland en omgeving (inclusief toelichting). Amersfoort.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2014. Argumentatie peiladvies Zuidelijk rivierduingebied. Amersfoort.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2020. Evaluatie hydrologische zone Werelderfgoed Schokland. Amersfoort.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2022. Een nulmeting van de archeologische rijksmonumenten. Amersfoort.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2022. De staat van de archeologische rijksmonumenten. Amersfoort.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 1988. Gegevens van de vuursteenopgraving op E170. Amersfoort.
- Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, 1988. Archeologische waarnemingen op de Middelbuurt. Lelystad.
- Rijksinstituut voor natuurbeheer, 1989. Natuur en landschap van Schokland; bouwstenen voor een geïntegreerde beheersvisie. Leersum.
- Roller, G.J. de, 2012. Archeologisch booronderzoek duurzame oevers nabij Schokland, gemeente Noordoostpolder (Fl.). *MUG, publicatienummer 2012-30*, MUG, Leek.
- Roller, G.J. de, 2012. Archeologisch bureau- en booronderzoek Vliegtuigweg18 te Ens, gemeente Noordoostpolder (FL). *MUG-publicatie 2012-74*. MUG, Leek.
- Roller, G.J. de, 2008. Archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van booronderzoek aan de Sluitgatweg 13 te Nagele, *MUG-publicatie 2008-34*. MUG, Leek.
- Roller, G.J. de, 2010. Archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van booronderzoek aan de Vliegtuigweg te Nagele, *MUG-publicatie 2009-73*. MUG, Leek.
- Schiltmans, D.E.A. 2005. Inrichtingsplan kavels J140 en J141 te Schokland, gemeente Noordoostpolder: archeologisch onderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek (verkenkende fase). *RAAP-rapport 1140*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Schute, I.A., 1995. Versterking IJsselmeerdijken van de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland. Archeologische onderzoek in het kader van de M.E.R. Fase A en B. *RAAP-rapport 139*. RAAP, Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Smit, A. 2001. Archeologische monitoring van drie vindplaatsen op en rond Schokland in het najaar van 2001. *Terrarium 7*, Amsterdam.
- Smit, A. & C. Mol & R.M. van Heeringen, 2005. Natte voeten voor Schokland: inrichting hydrologische zone: archeologische monitoring 2003-2004: een evaluatie van waterhuishoudkundige maatregelen. *Rapportage Archeologische Monumentenzorg 124, Alterra Rapport 1160*, Amersfoort/Wageningen.
- Soetens, L., 2007. Archeologisch onderzoek Oud-Emmeloord te Schokland. *GAR 400*, Grontmij, De Bilt.
- Stichting Het Flevo-landschap, 2006. Schokland. Herinrichting kavels J140, J141, J130 en E163, E164, E165. Lelystad.
- Stichting Het Flevo-landschap, 2017. Beheerplan Natuur en Landschap Schokland. Lelystad.
- Stichting Het Flevo-landschap, 2017. Rietkartering Schokland. Lelystad.

Stichting Archeologische Monumentenwacht, 2011. Archeologische basisbeschrijving Middelbuurt. Amersfoort.

Stuurgroep Schokland, 2001. Inrichtingsplan hydrologische zone Schokland. Samenvatting.

Stuurgroep Schokland, 1998. Nieuw Schokland.

Veenenbos en Bosch, 2024. Waardenkaart historisch landschap Schokland. Arnhem.

Veenenbos en Bosch, 2024. Onderzoek naar OUV historisch landschap Werelderfgoed Schokland. Arnhem.

Velthuisen, D.E.P. & H.P.A. Heise-Roovers, 2014. Bodemkundig onderzoek kavel J112, Gemeente Noordoostpolder. Provinciaal Archeologisch Depot, Lelystad.

Velthuisen, D.E.P. & A. Vos, 2017. Scheeproer op kavel P40 in de Noordoostpolder. Provinciaal Archeologisch Depot, Lelystad.

Velthuis, I.M.J., 2016. Onderzoek verzakkingen Middelbuurt (Schokland), Gemeente Noordoostpolder. *Erfgoedbeheer Rapport 25*. Erfgoedbeheer, Amersfoort.

Vernimmen, T.J.J. 1999. Archeo-botanisch waarderingsonderzoek aan de hand van monsters uit een drietal vindplaatsen te Schokland. Amersfoort.

Vernimmen, T.J.J. 2001. Waardering van botanisch materiaal in het kader van het monitoringonderzoek te Schokland: De tweede ronde. Amersfoort.

Vissinga, A. 2008. Schokland, gemeente Noordoostpolder (Fl.), Palentocht: een inventariserend archeologisch veldonderzoek. De Steekproef, *rapport 2008-04/11*, Zuidhorn.

Vlierman, K. 1987. Archeologische waarnemingen op de Middelbuurt (Schokland) juni 1987. *Werkdocument Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders 1988-38 cbw*.

Vries, N. de, 2017. Schokland, Schokkerringweg, gemeente Noordoostpolder. Een inventariserend veldonderzoek, verkennende fase. *Transect-rapport 1212*, Transect, Utrecht.

Waterschap Zuiderzeeland, 2004. Rapportage Meetgegevens Schokland 1997-2003. Lelystad.

Waterschap Zuiderzeeland, 2005. Verbetering waterbeheer hydrologische zone Schokland.

Waterschap Zuiderzeeland, 2006. Rapportage meetgegevens grondwater Schokland januari tot en met juni 2006. Presentatie van meetgegevens van grondwater.

Waterschap Zuiderzeeland, 2006. Rapportage meetgegevens grondwater Schokland juli tot en met december 2006. Presentatie van meetgegevens van grondwater.

Waterschap Zuiderzeeland, 2018. Grondwaterreeksen Schokland 26 januari 2018.

Weijdem, F., H. Peeters, O. Brinkkemper en B. van Geel, 2011. Early neolithic human impact on the vegetation in a wetland environment in the Noordoostpolder, central Netherland. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

Wiggers, A.J., 1955. Van zee tot land: de wording van het Noordoostpoldergebied: een onderzoek naar de fysisch-geografische ontwikkeling van een sedimentair gebied. Zwolle.